

dr. sc. Sandra Novkinić, vanr. prof.⁸⁵
Pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću
dr. sc. Edin Dupanović, vanr. prof.⁸⁶
Pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Lingvistički i kulturološki aspekti prevođenja teksta iz romana *Orkanski visovi*

Sažetak

Cilj ovog rada je istražiti i uočiti načine na koje je odlomak iz romana *Orkanski visovi* autorice Emily Brontë preveden na hrvatski i srpski jezik, a zatim prikazati leksičke, sintaksičke i kulturološke specifičnosti ovih prijevoda kao i razlike između njih. Rad će se također kratko osvrnuti na teorije književnog prevođenja kao i na strategije koje su relevantne za prijevod književnog teksta. Glavni fokus rada će biti na komparativnoj analizi gore pomenutih prijevoda. Nakon toga slijedi komentarisanje i poređenje prevodnih ekvivalenata te jezičkih i kulturoloških specifičnosti i razlika u hrvatskom i srpskom prijevodu u odnosu na odabrani tekst na jeziku izvorniku.

Ključne riječi: *leksički, sintaksički, kulturološki, književno prevođenje, prevodni ekvivalenti.*

Uvod

Kada se uzmu u obzir suštinske razlike između bilo koja dva jezika i kulture, prevodilac ima zadatak da razmisli o funkciji teksta (koji treba da prevede) odnosno o intenciji njegovog autora. Prevoditeljeva „senzitivnost za jezik i kontekst izvornika“⁸⁷ (Parks 2007: 9) vodi ka procjeni njegovih namjera, a upravo su one ono čemu nastoji biti vjeran.

85 sandra_novkinic@hotmail.com;

86 edupanovic.pfbi@outlook.com; edin.dupanovic@unbi.ba

87 “sensitivity to the language and context of the original”

U situaciji kada je književno djelo već više puta prevedeno u prošlosti, svaki novi prijevod čini se kao zahtjevan zadatak. Kod prevoditelja se ponekad javlja određena doza strepnje da će novi prijevod biti na izvjestan način „obojen“ prethodnim prijevodima i da novi ne može ponuditi ništa drugačije ili originalnije. Međutim, postojeći prijevodi bi trebali, u suštini, poslužiti samo kao inspiracija i poticaj novom prevodiocu da pronađe bolje rješenje za svoju verziju prijevoda. Svaki prijevod zahtijeva novi pristup i zato ga se smatra jedinstvenim.

Za razliku od tekstova drugih oblasti/struka i, u današnje vrijeme, sve veće potrebe za njihovim prijevodima, književni tekstovi svijet su za sebe. Njihova se *differentia specifica* očituje na više razina, a prije svega na formalnoj i sadržajnoj. Formalna strana teksta odnosi se na okvire u koje je tekst postavljen, na stilska izražajna sredstva, grafičko oblikovanje i sl. Nasuprot tome, sadržajna strana se odnosi na tematsku, semantičku komponentu djela. Stoga su prijevodi književnih tekstova, posebno prijevodi klasika, izrazito izazovan zadatak čak i za iskusnog prevoditelja.

Njegov zadatak nije samo prenijeti poruku izvornog teksta nego također poznavati i na odgovarajući način prenijeti osobitosti stoljeća u kojem je klasik napisan, kao što su historijske okolnosti, jezik i kultura. Suvremeni prevoditelj se ne može osloniti samo na poznavanje jezika s kojeg (i na koji) prevodi nego i na sve kulturne različitosti koje jezik izvornog teksta sa sobom nosi. Treba poznavati običaje i pojave u drugoj kulturi kako bi ih uspješno prenio u tekst svoga prijevoda i tek onda će moći birati između strategija kojim će se poslužiti prilikom prevođenja određenog *kulturema*⁸⁸.

Jedan od modaliteta posmatranja učinkovitosti nekog teksta, njegovih dijelova kao i cjeline, jeste uzimanje u obzir načina na koje bi tekst mogao biti napisan. Upravo ovdje dolazi komparativna analiza koja omogućuje da se ide i korak dalje te da se proces prevođenja kritički razmatra te da se identifikuju specifičnosti, sličnosti, razlike i ukupna učinkovitost razmatranih prijevoda. Zato je i cilj ovog rada analizirati i uporediti odlomak iz romana *Orkanski visovi* autorice Emily Brontë⁸⁹ sa dva posljednja prijevoda na hrvatski

88 Vermeer i Witte definiraju „kulturem“ kao fenomen društva koji je općeprihvaćen kao specifičnost određene kulture. „...Kultureinheiten („Kultureme“) als ein Phänomen aus einer Gesellschaft, das von jemanden als relevantes Kulturspezifikum angesehen wird“ (Vermeer, Witte 1990: 137).

89 Emily Jane Brontë rođena je 30. jula 1818. godine kao kćerka Patricka Brontëa i Marie Branwell. Njene sestre Charlotte (1816-1855) i Anne (1820-1849) također su se bavile pisanjem kao i njihov brat Branwell (1817-1848) iako ne tako aktivno kao sestre. Emily i Anne izmislile su kraljevstvo na Pacifiku i nazvale ga Gondal o kojem su svo troje pisali pjesme i prozne crtice. Emily je 1838. godine radila kao guvernanta u školi u blizini Halifaxa, a 1842. odlazi sa Charlotte u Brisel sa namjerom da studira jezike, ali se vraća u Haworth kasnije te iste godine i posvećuje se pisanju poezije o Gondalu. U jesen 1845. godine Charlotte pronalazi njenu bilježnicu s tim pjesmama. Iako Emily baš i nije bila oduševljena, na kraju pristaje objaviti pjesme. Većina ove poezije ispunjena je istim nasilnim, okrutnim

i srpski jezik. U radu će biti prikazane leksičke, sintaksičke i kulturološke razlike između njih te će pobliže biti istraženi lingvistički i kulturološki odabiri koji su, usljed jezičkih razlika, uzeti u obzir. Svrha usporedbe ovih prijevoda (s originalnim tekstom i međusobno) jeste istražiti različite strategije koje su primjenjene u navedenim prijevodima, ali i ukazati na to u kojoj mjeri prijevod ovisi o načinu na koji je prevoditelj u početku razumio izvorni tekst. Ovo će omogućiti da se vidi u kojoj mjeri je „prevodivost“ moguća kada se radi o književnim tekstovima i kako proces prevođenja može varirati i nuditi različite rezultate kod različitih prevoditelja.

Uz odgovarajući pristup, analiziranje postojećih prijevoda može pomoći kod boljeg razumijevanja i jednog i drugog – izvornog teksta i samog procesa prevođenja. U tom smislu, cilj analize koja slijedi nije, na bilo koji način, kritizirati prijevode već na nekoliko istaknutih mjesta u odabranom tekstu ilustrirati koliko je proces prevođenja kompleksan i sa kakvim se nedoumicama prevodilac susreće tokom ovog procesa. Zato se ovom analizom nastoje demonstrirati različiti pristupi prevoditelja te pokazati na koji način rezultati ovih pristupa doprinose razumijevanju izvornog teksta.

Teorijski pregled

Prevođenje, koje se nekad čini i naizgled nemogućom „umjetnošću“ još uvijek je moćan alat za prenošenje različitih priča i ideja širom svijeta. Na sličan način prevođenje je omogućilo prevazilaženje granica vremena i jezičnih barijera između nacija i kultura: „Iako su u umjetničkom i književnom procesu često bili zanemareni, prevodioci su dugo tvrdili da imaju moć promijeniti sve“⁹⁰ (Khomami 2023: paragraf 13).

Kada je riječ o književnom tekstu nemoguće je raditi na prijevodu bez potpunog razumijevanja originala u svoj njegovoj kompleksnosti. Zato iskusan prevodilac ne samo da posjeduje smisao za jezik nego i je isto tako i intuitivan, snalažljiv i osjetljiv na bitne kvalitete izvornog teksta: „U određenom smislu, prevodilac mora poznavati tekst bolje od autora. Autoru je dozvoljeno da piše intuitivno, ponekad naslijepo – prevodiocu nije. Prevodilac

likovima koji nastanjuju i njen jedini roman *Orkanski visovi* (*Wuthering Heights*) koji je objavljen 1847. godine. Roman nije bio baš najbolje prihvaćen jer je većina čitalačke publike smatrala da je pretjerano morbidan te da obiluje nasiljem i grubošću. Međutim, u godinama nakon smrti Emily Brontë roman je pronašao svoju čitalačku publiku što je opet doprinjelo njegovoj pozitivnoj reputaciji. Danas ga se smatra jednim od remek-djela fikcije devetnaestog stoljeća i jednim od najoriginalnijih romana u engleskoj književnosti. Također, postoje određene tvrdnje da je Emily u posljednjoj godini svoga života radila na proširenoj verziji *Orkanskih visova*, ali ova verzija ako je i postojala, nikad nije pronađena. Emily Brontë je umrla od tuberkuloze u dobi od trideset godina 19. decembra 1848. godine.

90 “They have often been overlooked in the artistic and literary process, but translators have long claimed they have the power to change everything.”

mora prevoditi svjesno, promišljeno⁹¹ (Wimmer 2014:24). Stoga, prevođenje književnog teksta je jedinstvena oblast koja zahtijeva precizno filološko znanje, intelektualnu pripremu i smisao za umjetnost ako se želi postići *literarnost* u prijevodu.

Nagrađivana prevoditeljica danske poezije na engleski jezik, Katrine Øgaard Jensen, pojašnjava da prevoditelj književnog teksta „mora imati osjećaj za stil djela, tempo i ritam rečenica kao i za uzbudljiv izbor riječi zbog kojeg želite nastaviti čitati. Prijevod od riječi do riječi može poslužiti za recept, ali ne za književnost“⁹² (Jensen, citirano u Hond 2021: par. 12). Prevoditelji književnog teksta moraju cijeniti značenje, ali isto tako moraju biti spremni da riješe lingvističke probleme koje nameću stil, ton, dijalekt, konotacije i metafore kao i nedoumice koje proizlaze iz teksta, ideologije i lične interpretacije.

Književni prijevod odnosi se na prikazivanje originala u kojima se od prevoditelja očekuje da sačuvaju ili ponovo stvore „estetske namjere ili efekte koji se mogu uočiti u izvornom tekstu“⁹³ (Delabastita 2011: 69). Ova široka definicija stavlja naglasak na modalitet prevođenja koji zahtijeva održavanje ne samo sadržaja i zapleta izvornog teksta, već i njegove umjetničke i kreativne vrijednosti. Kako dobitnica Booker-ove nagrade za prevođenje, Jennifer Croft kaže: „Znak dobrog prijevoda je to što čitalac nije svjestan toga da se radi o prijevodu, zbog čega je posao prevoditelja, po definiciji, nevidljiv“⁹⁴ (Croft, citirano u Khomami 2023).

Dok subjektivnost može istaknuti nijanse za koje se smatra da su značajne u određenom razdoblju, to s vremenom može oslabiti, što ukazuje na potrebu za novim prijevodima kako bi nove čitalačke publike bile zadovoljne: „Nijanse tona su sve u književnosti, a odgonetnuti glas na drugom jeziku je izuzetno teško“⁹⁵ (Bernofsky, citirano u Hond 2021). Ovakav visok stepen subjektivnosti, zajedno s fluidnošću jezika i kulture, dovodi u sumnju ideju da svaki pojedinačni prijevod može biti konačan. Kako tvrdi Isabelle Desmidt: „Prema takozvanoj hipotezi ponovnog prevođenja, ponovni prijevodi su više usmjereni na izvornu kulturu nego prvi prijevodi. Hipoteza glasi tako da prvi prijevodi odstupaju od originala u većoj mjeri nego kasniji, noviji prijevodi,

91 “In a way, the translator must know the text better than the author. The author is allowed to write intuitively, sometimes blindly – the translator is not. The translator must translate consciously, deliberately.”

92 “...must have a feeling for the style of the work, the pace of the sentences, the rhythm, as well as the exciting word choices that make you want to keep reading. A word-for-word translation can work for a recipe, but it can't work for literature.”

93 “...the aesthetic intentions or effects that may be perceived in the source text.”

94 “The sign of a good translation is that the reader isn't aware that it is even a translation, making the translator's work, by definition, unseen.”

95 “Nuances of tone are everything in literature, and figuring out the voice in mother language is extremely difficult.”

jer prvi prijevodi određuju da li će tekst (i njegov autor) biti prihvaćen u ciljnoj kulturi ili ne⁹⁶ (Desmidt 2009: 669). Za svakog prevodioca predstavlja izazov pronaći „ekvivalente, a ne zamjene“⁹⁷ (Norman, citirano u Ball 2014: 14) za original. Kada se uzmu u obzir suštinske razlike između bilo koja dva jezika i kulture, prevodilac je primoran ozbiljno promišljati o ulozi teksta i namjerama autora. Prevoditeljeva senzitivnost prema jeziku i kontekstu originala neminovno vodi do „procjene njegovih namjera“⁹⁸ (Parks 2007: 9), upravo onih kojima se onda truditi biti vjeran u svome prijevodu.

Novi prijevodi imaju tendenciju da budu kulturološki bliži originalu jer je prva faza razumijevanja izvornog teksta i rješavanja (ili nerješavanja) sintaksičkih i leksičkih problema već ispunjena u ranijim prijevodima.

Komparativna analiza

Svaki prijevod započinje činom čitanja izvornog teksta. Prevoditelj jednostavno ne može razmišljati o najboljim prijevodnim ekvivalentima bez da prethodno razumije izvorni tekst. Pažljivo čitanje (*close reading*) izvornog teksta omogućuje prevoditelju da shvati njegovo značenje, kako na osnovnoj razini (što uključuje riječi, izraze, kolokacije, idiome) tako i na razini dubljeg značenja. Ovo se posebno odnosi na tekstove iz klasika književnosti kao što je i odabrani tekst iz romana *Orkanski visovi* autorice Emily Brontë, bezvremenskog klasika koji je poznat po jedinstvenom stilu, narativnoj strukturi i simbolizmu. Svevremenska smislenost *Orkanskih visova* ne umanjuje važnost perioda i kulturnog konteksta u kojem je tekst nastao, štaviše, specifičnost ovog romana upravo je tako najvidljivija. Ono što je karakteristično za ovaj roman jeste da se njegovom pričom dotiču tabui ali i ekstremi ljudske osjećajnosti koji prevazilaze standarde prikladnosti prethodnih (a možda i kasnijih) vremena, a sile i energije koje pokreću glavne likove opiru se društvenoj kontroli.

Odabrani tekst iz romana *Orkanski visovi* predstavlja polaznu tačku za razumijevanje odnosa između nosećeg para protagonista, Catherine i Heathcliffa ali i teme koja čini okosnicu romana – teme strastvene, destruktivne i gotovo natprirodne ljubavi. U ovom monologu Catherine jasno razdvaja dvije vrste ljubavi: racionalnu, društveno prihvatljivu ljubav prema Edgaru Lintonu (što je donekle i razumljivo budući da je svijet romana ekonomski tipiziran i hijerarhizovan) i duboku, neraskidivu povezanost s Heathcliffom. Svoju

96 “According to the so-called retranslation hypothesis, retranslations tend to be more source culture oriented, than first translations. First translations, the hypothesis runs, deviate from the original to a higher degree than subsequent, more recent translations, because first translations determine whether or not a text (and its author) is (are) going to be accepted in the target culture.”

97 “equivalents, not substitutes”

98 “an assessment of its intentions”

ljubav prema Edgaru opisuje kao prolaznu i površnu, dok je ljubav prema Heathcliffu prikazana kao čvrsta i nepromjenjiva čime se naglašava koliko je njezin odnos s Heathcliffom izvan granica (običnog) ljudskog iskustva. Međutim, njen izbor da se uda za Edgara Lintona unatoč ljubavi koju osjeća prema Heathcliffu, pokreće lavinu tragičnih događaja. Ovaj odlomak time postaje ključan za razumijevanje njezine unutarnje borbe i tragične pogreške koja oblikuje sudbine svih likova u romanu:

The others were the satisfaction of my whims: and for Edgar's sake, too, to satisfy him. This is for the sake of one who comprehends in his person my feelings to Edgar and myself. I cannot express it; but surely you and everybody have a notion that there is or should be an existence of yours beyond you. What were the use of my creation, if I were entirely contained here? My great miseries in this world have been Heathcliff's miseries, and I watched and felt each from the beginning: my great thought in living is himself. If all else perished, and HE remained, I should still continue to be; and if all else remained, and he were annihilated, the universe would turn to a mighty stranger: I should not seem a part of it. My love for Linton is like the foliage in the woods: time will change it, I'm well aware, as winter changes the trees. My love for Heathcliff resembles the eternal rocks beneath: a source of little visible delight, but necessary. Nelly, I AM Heathcliff! He's always, always in my mind: not as a pleasure, any more than I am always a pleasure to myself, but as my own being. So don't talk of our separation again: it is impracticable; and –(Brontë 1992: 58-59)

Hrvatski prijevod:

Drugi su bili radi zadovoljenja mojih hirova, a i za Edgarovo dobro, da mu ugodim. Taj se razlog odnosi na onoga tko u sebi shvaća moje osjećaje prema Edgaru i tko shvaća mene samu. Ne mogu to izraziti, ali ti, kao svaki čovjek, zasigurno slutiš da postoji ili da bi trebao postojati život izvan našeg života. Kakve bi koristi bilo od mojeg postojanja kad bi bila u potpunosti dio ovoga života? Moje velike nevolje na ovom svijetu ujedno su i Heathcliffove, gledala sam ih i osjećala svaku pojedinu od samog početka; on je najveći smisao mojeg života. Kad bi sve nestalo, a *on* ostao, ja bih i dalje postojala; i kad bi sve ostalo, a on bio uništen, svemir bi se pretvorio u moćna neznanca;

ja vjerojatno ne bih bila dio njega. – Moja ljubav prema Lintonu je poput lišća u šumi: s vremenom će se promijeniti, svjesna sam toga, kao što zima mijenja drveće. Moja ljubav prema Heathcliffu nalik je na vječne stijene u zemljinoj utrobi: izvor slabo vidljivog ali potrebnog užitka. Nelly ja *jesam* Heathcliff! On je uvijek, uvijek u mojim mislima i radujem mu se kao što se radujem sebi, kao dijelu svojega bića. Stoga nemoj više govoriti o razdvojenosti; to je neizvedivo... (Brontë, prevela Neda Paravić 2013: 79-80)

Srpski prijevod:

Ostali su zadovoljenje mojih čudi, i radi Edgara takođe, da bih ga zadovoljila. A ovaj motiv je radi onoga koga volim koliko Edgara i sebe zajedno. Ne mogu to da izrazim, ali sigurno da ti, kao i svako drugi, imaš nejasnu ideju da postoji ili da treba da postoji tvoje bitisanje izvan tebe. Šta bi me vredelo stvarati ako bih ja potpuno bila sva sadržana ovde? Moje velike patnje na ovom svetu bile su Hitklifove patnje, i ja sam osećala i sebe i njega od početka. On je moja velika misao u životu. Kad bi sve drugo uginulo, a on ostao, ja bih još uvek postojala; a kad bi sve drugo ostalo, a on nestao, vasiona bi se pretvorila u ogromnog tuđinca, činilo bi mi se da nisam deo nje. Moja ljubav prema Lintonu je kao lišće u šumi: vreme će je promeniti, toga sam potpuno svesna, kao što zima menja drveće. Moja ljubav prema Hitklifu liči na večite stene ispod površine, iako je ona izvor slabo vidljive radosti, ona mi je neophodna. Neli, ja sam Hitklif! On ki je uvek, uvek u mislima, ne kao zadovoljstvo, baš kao što i ja nisam uvek zadovoljstvo sama sebi, već kao moje sopstveno biće. Zato mi više nemoj govoriti o našem rastavljanju: to je neizvodljivo! (Bronte, preveo Živojin Simić 2017: 51)

Uvidom u dva analizirana prijevoda, očito je da su prevoditelji koristili rečenicu kao osnovnu jedinicu za prevođenje. Samo u jednom slučaju je prevoditelj u srpskom prijevodu izvornu rečenicu razdvojio u dvije rečenice u prijevodu o čemu će biti riječi malo kasnije. Stoga srpski prijevod sadrži 12 rečenica, dok ih je u izvornom tekstu odlomka 11 kao i hrvatskom prijevodu. Prijevodi su po svojoj dužini ujednačeni i vrlo slični izvornom tekstu – izvorni tekst sadrži 216 riječi dok ih je u hrvatskom prijevodu 205, a u srpskom 213. Za potrebe komparativne analize, napravljena je usporedba izvornog teksta s ciljnim tekstovima i to rečenicu po rečenicu gdje je svaka rečenica obilježena

oznakom jezika (E za izvorni engleski jezik, H za hrvatski jezik i S za srpski jezik) i rednim brojem rečenice u tekstu. Ovdje se navode samo oni dijelovi prijevoda koje je bilo potrebno komentirati. Može se reći da se obje verzije prijevoda na izvjestan način razlikuju od originalne (engleske) verzije teksta.

E1: The others were the satisfaction of my whims: and for Edgar's sake, too, to satisfy him.

H1: Drugi su bili radi zadovoljenja mojih hirova, a i za Edgarovo dobro, da mu ugodim.

S1: Ostali su zadovoljenje mojih ćudi, i radi Edgara takođe, da bih ga zadovoljila.

Eliptični izraz „The others“ se odnosi na imenicu „motive ... for being the wife of young Linton“ iz prethodnog pasusa te su stoga prijevod „Drugi [razlozi]“ i „Ostali [motivi]“ adekvatni. Međutim, izraz “to satisfy him” s kraja izvorne rečenice hrvatski prevoditelj je preveo kao „da mu ugodim“ koristeći pritom, za hrvatski jezik, kulturološki specifičan izraz koji se koristi u svakodnevnom govoru. Može se reći da se i ovdje radi o prijevodu u kojem se posegnulo za kulturološki prihvatljivom zamjenom budući da bi pojašnjenje ovog izraza bilo „učiniti ga sretnim“. Međutim, srpski prijevod „da bih ga zadovoljila“ doslovan je prijevod koji može imati i druge, prije svega seksualne, konotacije pa u ovom kontekstu nije dobar izbor – niti za prenošenje izvornog smisla, niti s kulturološkog stanovišta ako se uzme u obzir era u kojoj je roman napisan. Iako je srpski prijevod doslovniji, on na izvjestan način iznevjerava izvorni tekst, dok je hrvatski prijevod, iako nije doslovan, ipak je tačaniji jer prenosi pravu poruku. Općenito, može se reći da pri odabiru ekvivalenata za izraz “to satisfy him”, hrvatska verzija prijevoda u ovom slučaju nudi kreativnije i kulturološki prihvatljivije rješenje. Općenito, ovo je dobar primjer situacije u kojoj se prevoditelj treba „odmaknuti“ od izvornog teksta da bi mu ostao vjieran.

E3: I cannot express it; but surely you and everybody have a notion that there is or should be an existence of yours beyond you.

H3: Ne mogu to izraziti, ali ti, kao svaki čovjek, zasigurno slutiš da postoji ili da bi trebao postojati život izvan našeg života.

S3: Ne mogu to da izrazim, ali sigurno da ti, kao i svako drugi, imaš nejasnu ideju da postoji ili da treba da postoji tvoje bitisanje izvan tebe.

Za dio izvornog teksta koji kaže “you and everybody have a notion” i u

hrvatskom i u srpskom prijevodu odabrani su potpuno drugačiji ekvivalenti u prevođenju – „ti, kao svaki čovjek, zasigurno slutiš” (hrvatski) i „ti, kao i svako drugi, imaš nejasnu ideju” (srpski) – ali je sveobuhvatno značenje ostalo isto. Iako se u izvorniku kaže „have a notion“ hrvatski prijevod koristi glagol *slutiti* koji, strogo gledano, nije odgovarajući ekvivalent, ali prevoditelj ideju neodređenosti prisutne u glagolu *slutiti* preuzima iz početne klauze izvorne rečenice „I cannot express it“. Srpski prijevod isti taj element neodređenosti izražava pridjevom *nejasno* u sitagmi „nejasna ideja“ gdje imenica *ideja* jeste ekvivalent imenici *notion*. Ovdje oba prijevoda nude kreativna rješenja.

U izvornom tekstu iza imenice *notion* slijedi zavisna rečenica „that there is or should be an existence of yours beyond you“. Prevoditelj u hrvatskom prijevodu se odlučio za otklon od izvornika u smislu konstrukcije koja nosi veći stepen impersonalnosti iako izvorni tekst sadrži dvije lične zamjenice *yours* i *you*, dok je srpski prijevod je u tom smislu vjerniji izvornom tekstu. Za izvornu imenica *existence* hrvatski prijevod koristi ekvivalent život dok srpski prijevod koristi *bitisanje*. Iako je riječ *bitisanje* primjerenija kao ekvivalent, pitanje je koliko je stilski primjerena datom kontekstu.

E5: My great miseries in this world have been Heathcliff's miseries, and I watched and felt each from the beginning: my great thought in living is himself.

H5: Moje velike nevolje na ovom svijetu ujedno su i Heathcliffove, gledala sam ih i osjećala svaku pojedinu od samog početka; on je najveći smisao mog života.

S5a: Moje velike patnje na ovom svetu bile su Hitklifove patnje, i ja sam osećala i sebe i njega od početka.

S5b: On je moja velika misao u životu.

U gore navedenoj rečenici, neodređena zamjenica *each*, koja se odnosi na sintagmu „My great miseries“ s početka rečenice, se pokazala kao problematična. Hrvatski prijevod ispravno prenosi njeno značenje klitičkim oblikom *ih* te dodatnik pojašnjenje „svaku pojedinu“. Međutim, izgleda da u srpskom prijevodu prevoditelj nije shvatio iili uzeo u obzir zamjenicu *each* te stoga prijevod svojim značenjem odudara od izvornog teksta. Osim toga, prevoditelj u srpskom prijevodu izvornu rečenicu dijeli u dvije rečenicu u prijevodu bez valjanog razloga.

Ono što je specifično za napomenuti jeste da je u srpskom prijevodu korištena strategija dodavanja, dok je u hrvatskom prijevodu korištena strategija zamjene, što je vidljivo na sljedećem primjeru: “my great thought

in living is himself”, „on je najveći smisao mojeg života“ (hrvatski) i „On je moja velika misao u životu“ (srpski). Iako u ovom slučaju dodavanje i zamjena nisu neophodni, prihvatljivi su jer vjerodostojno prenose smisao i značenje originalnog teksta. Međutim, ekvivalent kojim se koristi hrvatski prevodilac u ovom primjeru mogao bi se smatrati specifičnim u kulturološkom smislu zato što se izraz ovog tipa koristi u hrvatskom, ali ne i u engleskom jeziku pa bi svoje značenje mogao u potpunosti izgubiti ako bi se radilo ponovno prevođenje na engleski jezik (*back translation*).

E6: If all else perished, and HE remained, I should still continue to be; and if all else remained, and he were annihilated, the universe would turn to a mighty stranger: I should not seem a part of it.

H6: Kad bi sve nestalo, a *on* ostao, ja bih i dalje postojala; i kad bi sve ostalo, a on bio uništen, svemir bi se pretvorio u moćna neznanca; ja vjerojatno ne bih bila dio njega.

S6: Kad bi sve drugo uginulo, a on ostao, ja bih još uvek postojala; a kad bi sve drugo ostalo, a on nestao, vasiona bi se pretvorila u ogromnog tuđinca, činilo bi mi se da nisam deo nje.

E7: My love for Linton is like the foliage in the woods: time will change it, I'm well aware, as winter changes the trees.

H7: – Moja ljubav prema Lintonu je poput lišća u šumi: s vremenom će se promijeniti, svjesna sam toga, kao što zima mijenja drveće.

S7: Moja ljubav prema Lintonu je kao lišće u šumi: vreme će je promeniti, toga sam potpuno svesna, kao što zima menja drveće.

Kulturološki momenat se ogleda i u različitom izražavanju poređenja kada se za riječ *like* u hrvatskom prijevodu koristi ekvivalent *poput*, dok se u srpskom prijevodu koristi *kao*. Slično tome, u datom kontekstu za glagol *perish* koriste se formalno-književni ekvivalenti kao što su *nestati*, *uništiti*, pa treba priznati da je u izrazu “If all else perished” hrvatski prevoditelj napravio bolji izbor odabirom glagola „nestalo“ („Kad bi sve nestalo“), za razliku od srpskog prevoditelja koji je odabrao glagol „uginulo“ („Kad bi sve drugo uginulo“) što i nije najprikladniji odabir zbog svoje kulturološke specifičnosti budući da se glagol *uginuti* u hrvatskom i srpskom jeziku odnosi isključivo na biljni i životinjski svijet.

E8: My love for Heathcliff resembles the eternal rocks beneath: a source of little visible delight, but necessary.

H8: Moja ljubav prema Heathcliffu nalik je na vječne stijene u zemljinoj utrobi: izvor slabo vidljivog ali potrebnog užitka.

S8: Moja ljubav prema Hitklifu liči na večite stene ispod površine, iako je ona izvor slabo vidljive radosti, ona mi je neophodna.

Prevodioci koriste strategiju prevođenja parafraziranjem uz upotrebu srodnih riječi, kao na primjer “a source of little visible delight, but necessary”, „izvor slabo vidljivog ali potrebnog užitka“ (hrvatski prijevod) i „izvor slabo vidljive radosti, ona mi je neophodna“ (srpski prijevod). U ovom smislu, moglo bi se reći da je u hrvatskom prijevodu napravljen kreativniji izbor. Dodajući naizgled neznatan detalj, hrvatski prevodilac je definitivno obogatio prijevod teksta što je doprinjelo njegovoj poetičnosti i vjerodostojnosti.

E9: Nelly, I AM Heathcliff!

H9: Nelly ja *jesam* Heathcliff!

S9: Neli, ja sam Hitklif!

Rečenice E6 i E9 u izvorniku sadrže primjere posebnog grafičkog oblikovanja u svrhu naglašavanja gdje je su zamjenica *he* (u E6) i kopulativni glagol *am* (u E9) pisane velikim slovima. U hrvatskom prijevodu je to naglašavanje zadržano korištenjem kurziva, a za glagol *am* dodatno je korišten puni oblik *jesam* umjesto nenaglašenog (klitičkog) oblika *sam*. U srpskom prijevodu, taj element naglašavanja je izostavljen te je time izgubljen dio poruke i ekspresivnosti izvornog teksta.

Iz svega gore navedenog može se zaključiti da je hrvatski prevoditelj osjećao potrebu da dodavanjem određenih detalja obogati svoj prijevod, dok je srpski prevodilac u svome prijevodu bio prilično direktan.

Zaključak

Namjera ove komparativne analize bila je analizirati dva prijevoda (hrvatski i srpski) s različitim postupcima prevođenja, te ukazati na složenost samog procesa prevođenja kao i izazove s kojima su se prevoditelji suočavali na tom putu. Osim toga, ova analiza doprinjela je boljem razumijevanju različitih izbora koje su prevoditelji morali napraviti kako bi što vjerodostojnije prenijeli značenje i smisao izvornog teksta. Kroz analizu su se mogli uočiti različiti pristupi prevođenju.

Sintaktički, oba prevodioca nastojala su što više pratiti original. Međutim, bilo je slučajeva u kojima su donekle odstupali od izvornika usljed jezičkih

razlika. U drugim slučajevima bile su potrebne određene izmjene kako bi rečenice zvučale prirodnije. Leksički, u većini primjera oba prijevoda su imala prilično različite prevodne ekvivalente, ali je općenito značenje bilo isto. Ovakvi ekvivalenti mogu se smatrati specifičnima i u kulturološkom smislu budući da su prilagođeni hrvatskom i srpskom jeziku, a samim tim i njihovoj čitalačkoj publici. Hrvatski prevoditelj nastoji dodati više detalja i ponuditi dodatne informacije, nastojeći tako čitatelju olakšati razumijevanje teksta. Srpski prevod je, s druge strane, prilično direktan i koncizan.

Kada je riječ o strategijama prevođenja, u prijevodima su se uglavnom koristile strategije dodavanja, parafraziranja i kulturnih zamjena. Korištenje ovih strategija omogućilo je prevoditeljima da uspješno riješe sva pitanja nametnuta vokabularom, sintaksom i stilom. Prevoditelji su dužinom rečenice pratili ton izvornog teksta, leksička rješenja bila su uslovljena razumljivošću, a kulturološka prihvatljivošću.

Ovakva vrsta analize ima za cilj potaknuti prevoditelje na nova čitanja kako izvornih djela tako i njihovih prijevoda. Sam proces prevođenja uvijek je podložan analizi što je ujedno i jedini put koji vodi do novih razumijevanja ne samo prijevoda već i originala, a što opet može rezultirati još boljim i poboljšanim prijevodima. S obzirom na to da je svijet povezan na način na koji do sad nije bio i da je važnost komunikacije u središtu zanimanja velikog broja nauka (publicistike, kulturologije, lingvistike i dr.), nepojmljivo je da prevoditelj ostane na istoj razini na kojoj je bio u prošlim desteljećima. Stoga je interkulturalnost pojam koji se odnosi na poznavanje i uvažavanje značajki druge kulture, a od iznimne važnosti je za prevoditeljsku praksu. Razlog je to zbog kojeg se sve više promiče prevoditeljska kulturološka kompetencija.

Iz svega ovog se može zaključiti da su novi prijevodi klasika književnosti nužni jer se jezik i kultura s vremenom mijenjaju te se iz tog razloga prijevod nikada ne može smatrati potpunim. Nešto što je napisano prije sto godina možda se danas ne tumači na isti način stoga je novi prijevod tu da promijeni našu percepciju svijeta i približi klasična književna djela suvremenom čitatelju.

Literatura

- Ball, Don (ed.) (2014). *The Art of Empathy: Celebrating Literature in Translation*. Washington: National Endowment for the Arts.
- Bloom, Harold (ed.) (2008). *Bloom's Guides: Emily Brontë's Wuthering Heights*. New York: Bloom's Literary Criticism.
- Brontë, Emily (1992). *Wuthering Heights*. London: Wordsworth Classics.

- Brontë, Emily (2013). *Orkanski visovi*. Prevela Neda Paravić. Koprivnica: Šareni dućan.
- Bronte, Emili (2017). *Orkanski visovi*. Preveo Živojin Simić, u: *Sestre Bronte: izabrana dela*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Delabastita, Dirk. "Literary Translation". *Handbook of Translation Studies Online*. John Benjamins Publishing Company, vol. 2, 2011, pp. 69-78.
- Desmidt, Isabelle. "(Re)translation Revisited". *Meta*, vol. 54, no. 4, 2009, p. 669–683.
- Hond, Paul (2021). "The Peculiar Perils of Literary Translation". *Columbia Magazine* <https://magazine.columbia.edu/article/peculiar-perils-literary-translation>
- Khomami, Nadia. "Translation is an art": why translators are battling for recognition". *The Guardian*, 3 July 2023, <https://www.theguardian.com/books/2023/jul/03/translation-is-an-art-why-translators-are-battling-for-recognition>
- Parks, Tim (2007). *Translatory Style: A Literary Approach to Translation – A Translation Approach to Literature*. London and New York: Routledge.
- Vermeer, Hans J. und Heidrun Witte (1990). *Mögen Sie Zistrosen?: Scenes & frames & channels im translatheorischen Handeln*. Heidelberg: Julius Gross.
- Wimmer, Natasha (2014). "By the Light of Translation". *The Art of Empathy: Celebrating Literature in Translation*. National Endowment for the Arts.

Abstract

The aim of this paper is to examine and observe the ways in which a passage from the novel Wuthering Heights by Emily Brontë is translated into Croatian and Serbian languages, and to show the lexical, syntactic and cultural specificities of these translations as well as the differences between them. The paper will first provide a brief theoretical overview of literary translation and strategies that are relevant for literary translation. The main focus of the paper will be on the comparative analysis of the above mentioned translations. There is also commenting and comparing the translation equivalents and linguistic and cultural specifics and differences in Croatian and Serbian translations in relation to the selected text in the source language.

Key words: lexical, syntactic, cultural, literary translation, translation equivalents.